Näringsutskottets betänkande

1981/82:5

över motion om förstatligande av krigsmaterielindustrin

Ärendet

I motion 1980/81:638 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen uttalar sig för förstatligande av den svenska krigsmaterielindustrin.

Motiveringen för yrkandet finns i motion 1980/81:637 om ändrade bestämmelser för svensk vapenexport, m. m. Denna motion har behandlats av utrikesutskottet i dess betänkande UU 1980/81:24.

Motionen

Även de statliga företagen inom vapentillverkningen har, säger motionärerna, ofta varit inblandade i suspekta vapenaffärer som Sverige har genomfört under efterkrigstiden. Detta visar, fortsätter de, att samhällsägande i ett land med kapitalistisk ekonomi och en borgerlig statsapparat ingalunda garanterar någon progressiv, radikal bedömning av vapenexportfrågorna. Trots detta anser dock vänsterpartiet kommunisterna att vapentillverkning är en verksamhet som bör stå helt under samhällets ägandeskap och kontroll.

Uppgifter om tillverkning och export av krigsmateriel

Författningsbestämmelser m. m.

Enligt lagen (1935:395) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel m. m. får krigsmateriel inte tillverkas i Sverige utan tillstånd av regeringen. Tillverkningen skall stå under kontroll av den myndighet som regeringen bestämmer. Lagen anger en rad förpliktelser som tillverkaren har gentemot kontrollmyndigheten.

Kompletterande bestämmelser finns i kungörelsen (1949:615, omtryckt 1962:532, ändrad 1972:203, 1974:128) med vissa föreskrifter i anledning av förordningen den 20 juni 1935 (nr 395) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel m. m. I denna kungörelse föreskrivs att det är krigsmaterielinspektionen inom handelsdepartementet som skall utöva den i lagen avsedda kontrollen över tillverkningen av krigsmateriel.

Vad som i lagen förstås med krigsmateriel ankommer det på regeringen att förordna om. Detta har skett i den nämnda kungörelsen. Enligt denna förstås med krigsmateriel sådana varor som enligt kungörelsen (1949:614, omtryckt 1972:202, ändrad senast 1978:626) angående förbud mot utförsel från riket av

krigsmateriel ej får utan tillstånd utföras från riket, dock med vissa undantag. Materiel som behandlas såsom krigsmateriel enligt utförselkungörelsen förtecknas i en bilaga till denna. Förutom olika slags vapen och ammunition upptar förteckningen bl. a. för militärt bruk utformade fartyg, båtar, luftfartyg, rymdfartyg och fordon samt åtskilliga andra produkter, såsom viss fotomateriel och viss personlig utrustning. Fotomaterielen omfattas av de nyss berörda undantagen enligt den förstnämnda kungörelsen.

Huvudregeln i utförselkungörelsen är att krigsmateriel inte utan tillstånd får utföras till utrikes ort. I särskilda fall kan utförseltillstånd meddelas av chefen för handelsdepartementet. Om ärendet gäller utförsel i större omfattning skall frågan underställas regeringen. Preciserade riktlinjer för krigsmaterielexporten har år 1971 framlagts av regeringen och godkänts av riksdagen (prop. 1971:146, UU 1971:21). Nya regler har föreslagits av 1979 års krigsmaterielexportkommitté i betänkandet (SOU 1981:39) Svensk krigsmaterielexport. Betänkandet innehåller bl. a. förslag till en lag om förbud mot utförsel från Sverige av krigsmateriel m. m.

Statistiska data, m. m.

I sitt ovan nämnda betänkande (s. 55) har 1979 års krigsmaterielexportkommitté lämnat uppgifter om svensk tillverkning och export av krigsmateriel. Av betänkandet framgår bl. a. följande.

Under 1970-talet har genomsnittligt ca 125 enskilda svenska företag innehaft tillstånd att tillverka krigsmateriel. Antalet företag som i någon utsträckning utnyttjat dessa tillstånd har emellertid varit avsevärt lägre. Exempelvis var år 1979 det faktiska antalet tillverkare endast 55. Sex av dessa var uteslutande underleverantörer till andra krigsmaterieltillverkare. Det sammanlagda leveransvärdet av krigsmateriel i tillverkningskungörelsens mening från enskilda företag uppgick år 1979 till 3 572 milj. kr. (år 1978 2 873 milj. kr.). Vid samma tidpunkt uppgick den totala sysselsättningen i svensk försvarsindustri till i runt tal 40 000 årsverken. Det bör i detta sammanhang beaktas att begreppet försvarsmateriel har en betydligt vidare innebörd än begreppet krigsmateriel.

Endast ett fåtal av de tillverkande enskilda företagen uppvisar tillverknings- eller leveransvärden för krigsmateriel överstigande 100 milj. kr. År 1979 var antalet sådana tillverkare sex (AB Bofors, Saab-Scania AB, Karlskronavarvet AB, Volvo Flygmotor AB, Philips Elektronikindustrier AB och Telefon AB L M Ericsson). Tillsammans svarade dessa sex företag för ett leveransvärde av 3 002 milj. kr., dvs. över 84 % av de enskilda företagens totala leveransvärde. Ytterligare fyra företag (AB Volvo, Kockums AB, Lindesbergs Industri AB och FFV Norma AB) kunde samtidigt redovisa leveransvärden överstigande 50 milj. kr., tillsammans 276 milj. kr. (nära 8 % av det totala leveransvärdet). De nämnda tio

företagen svarar sålunda tillhopa för inemot 92 % av det sammanlagda värdet av levererad krigsmateriel – i tillverkningskungörelsens mening – från enskilda tillverkare under år 1979. Av dessa stod Bofors och Saab-Scania för de i särklass största leveransvärdena, liksom fallet f. ö. varit under hela 1970-talet.

Som tillverkningsvärde för krigsmateriel hade år 1979 vidare fyra företag mellan 20 och 50 milj. kr., fem företag mellan 10 och 20 milj. kr., fem företag mellan 5 och 10 milj. kr., elva företag mellan 1 och 5 milj. kr., nio företag mellan 0,5 och 1 milj. kr. och sexton företag högst 0,5 milj. kr.

För att man skall få ett mått på hela den svenska krigsmaterieltillverkningen under samma tid bör till de angivna värdena, avseende enskilda företag, läggas den produktion av motsvarande materiel som äger rum vid det statliga affärsverket förenade fabriksverken (FFV). Någon helt likvärdig statistik finns inte, då FFV, såsom statlig myndighet, till skillnad från de enskilda tillverkarna inte omfattas av tillverkningslagen eller tillverkningskungörelsen och därför inte är redovisningspliktigt. En viss ledning för jämförelser kan emellertid fås av de faktureringsvärden som FFV redovisar från sin försvarsmaterielsektor. Därvid är dock bl. a. att märka att FFV:s definition av försvarsmateriel är vidare än krigsmaterielbegreppet i tillverkningskungörelsens mening. Dessutom gäller att FFV:s redovisningar är baserade på budget- och icke på kalenderår och att de förutom materiel omfattar vissa tjänster. För budgetåret 1978/79 har FFV i sin årsberättelse redovisat ett faktureringsvärde för försvarsmateriel av 528 milj. kr.

För år 1978 får man med ledning av tillgängliga uppgifter ett approximativt sammanlagt leveransvärde för krigsmateriel – i tillverkningskungörelsens mening – från svensk industri som helhet om ca 3,4 miljarder kronor. Detta skulle motsvara drygt 4 % av den svenska verkstadsindustrins samlade produktionsvärde (83,4 miljarder kronor) samma år.

Antalet tillverkande företag vilka samtidigt i någon utsträckning varit engagerade i export av krigsmateriel har genom åren varierat men under större delen av 1970-talet uppgått till mellan 30 och 40. Endast fjorton av dessa hade år 1978 exportvärden överstigande 1 milj. kr. Av dessa stod tre företag (AB Bofors, Karlskronavarvet AB och FFV) för tillsammans över 87 % av den svenska krigsmaterielexporten under samma år (och det största av dessa ensamt för över 51 %). De övriga tio företagen (Saab-Scania AB, Bofors-Aerotronics AB, FFV Norma AB, Telefon AB L M Ericsson, Philips Elektronikindustrier AB, Contraves Svenska AB, SATT Elektronik AB, Volvo Flygmotor AB, AB Flygmål, Winchester Scandinavia AB och Lindesbergs Industri AB) svarade för ytterligare nästan 13 % av den sammanlagda exporten år 1978.

I betänkandet (Ds Fö 1981:2) Framtida militär flygindustri i Sverige lämnar 1979 års militära flygindustrikommitté uppgifter om företag som medverkar i tillverkning inom Sverige av militära flygplanssystem. De

företag som tas upp är Saab-Scania AB, Volvo Flygmotor AB, Telefon AB L M Ericsson, SRA Communications AB och förenade fabriksverken. I ett avsnitt (s. 51 f.) berörs annan verksamhet vid dessa företag. Här framgår bl. a. följande.

Saab–Scania-gruppen hade år 1980 en fakturering på ungefär 14 miljarder kronor. Därav avsåg ca 13 miljarder kronor annat än flygplan. Antalet anställda i Sverige uppgick till drygt 33 000, därav ca 27 000 utanför flygdivisionen. Ungefär 15 % av flygdivisionens verksamhet avser civila produkter.

Av verksamheten vid Volvo Flygmotor – som är ett helägt dotterbolag till Volvo AB – utgörs ungefär 75 % av flygmotorverksamhet. Av en total insats inom flygmotorverksamheten år 1980 av ca 2 200 personår avsåg ca 450 personår civila projekt.

Inom L M Ericsson bedrivs arbete med militärflyg inom MI-divisionen. Denna utgör ca 5 % av koncernens verksamhet. Inom divisionen svarar flygsystemen för ca 25 % av faktureringen. Detta betyder att flygelektroniken utgör ca 1 % av L M Ericssons samlade verksamhet, vilken år 1980 gav upphov till en fakturering på ungefär 11 miljarder kronor samt sysselsatte ca 25 000 anställda i Sverige och ca 40 000 anställda utomlands.

SRA Communications AB hade år 1980 en fakturering om ca 560 milj. kr. och ungefär 2 400 anställda i Sverige. Den flygburna elektroniken utgör omkring 15 % av SRA:s samlade verksamhet.

Tidigare riksdagsbehandling av liknande motioner

Motionsyrkanden av samma innebörd som det nu föreliggande har under 1970-talet behandlats år 1971 (NU 1971:54) och år 1979 (NU 1978/79:29). Samtidigt och vid flera andra tillfällen har förekommit ytterligare yrkanden rörande krigsmaterielindustrin, bl. a. om civilt utnyttjande av dess resurser. Riksdagens beslut år 1979 att avslå den då aktuella motionen var grundat på följande uttalande av näringsutskottet:

Att Sverige upprätthåller egen produktion av försvarsutrustning är en förutsättning för tilltron till den svenska neutralitetspolitiken. Det är väsentligt att den industri som tillverkar utrustning för försvaret är föremål för stark samhällelig insyn och kontroll. Denna kontroll kan åstadkommas och åstadkommes också på skilda sätt. Enligt utskottets mening förutsätter den emellertid inte att staten har ägaransvaret för industrierna i fråga. Det bör vidare påpekas att den del av produktionen som avser krigsmateriel är jämförelsevis liten i många företag. Att ett industriföretag till någon del tillverkar krigsmateriel kan knappast vara ett tillräckligt skäl för förstatligande av företaget i dess helhet. Att staten övertar endast delar av tillverkningen vid ett företag torde i regel vara svårgenomförbart, särskilt i de fall då krigsmaterielproduktionen är nära sammankopplad med civil produktion. Ett förstatligande av krigsmaterielindustrin kan inte heller sägas innebära att förutsättningarna för en omställning till civil produktion blir enklare.

Utskottet

I motion 1980/81:638 begär vänsterpartiet kommunisterna ett principuttalande av riksdagen innebärande att krigsmaterielindustrin skall förstatligas. Det resonemang som utmynnar i detta krav finns i en annan motion, som avser ändrade bestämmelser för vapenexport. Den motionen avslogs av riksdagen våren 1981 (UU 1980/81:24). Sedermera har en ny lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel m. m. föreslagits i kommittébetänkandet (SOU 1981:39) Svensk krigsmaterielexport. Till frågan om en sådan lag kan riksdagen komma att få ta ställning våren 1982.

Tillverkning av krigsmateriel förutsätter tillstånd och är även i övrigt underkastad särskild statlig kontroll. Sådan tillverkning är, såsom belyses av redogörelsen i det föregående, för de berörda företagen oftast en mindre del av deras totala verksamhet. Utskottet hänvisar till sitt här citerade uttalande i samma ämne år 1979 och avstyrker därmed den nu aktuella motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motion 1980/81:638.

Stockholm den 3 november 1981

På näringsutskottets vägnar
INGVAR SVANBERG

Närvarande: Ingvar Svanberg (s), Johan Olsson (c), Erik Hovhammar (m), Hugo Bengtsson (s), Nils Erik Wååg (s), Lilly Hansson (s), Lennart Pettersson (s), Bengt Sjönell (c), Rune Jonsson (s), Hadar Cars (fp), Karl Björzén (m), Wivi-Anne Radesjö (s), Christer Eirefelt (fp), Per Westerberg (m) och Ivar Franzén (c).